

DIASPORA INTELECTUALĂ, AMBASADOR AL ȘTIINȚEI ȚĂRII DE ORIGINE

.....
Interviu cu profesorul *Jean-Claude BOLAY*, sociolog, Șeful Direcției Cooperare al Institutului Federal de Tehnologii din Lausanne (Elveția) și cu *Gabriela TEJADA*, dr. în științe politice, colaborator științific la același institut.

–Ce se întâmplă astăzi în lume, la nivel global, în ceea ce privește exodul creierilor? Cum evoluează acest fenomen?

Prof. Jean-Claude Bolay:

–În primul rând, tendința de a migra dintr-o regiune în alta, oricare ar fi cauzele, dar mai ales din țările în curs de dezvoltare către țările industrializate, va fi în creștere de acum încolo, deoarece țările

industrializate sunt solicitate de migranți cu o calificare înaltă. Aceasta se referă atât la persoanele care dețin o calificare în ceea ce privește anumite competențe în muncă, cât și la cele având competențe investigative – cercetătorii care pleacă și se stabilesc în mediile academice de acolo.

În Elveția, de exemplu, deși nu dispunem de un cadru în care să controlăm aceste procese, noi știm foarte clar ce vrem și pe cine invităm. Trebuie să percepem această migrație a cadrelor de calificare înaltă mai ales în mediul academic ca parte a fenomenului migrației per ansamblu.

Trăim într-o lume globalizată, în care există concurență, persoanele își caută o nișă în care să se simtă mai confortabil, un mediu în care ar putea să se realizeze din punct de vedere profesional și personal. Pe de altă parte, ar trebui să înțelegem acest fenomen și să reflectăm minuțios asupra lui, să dăm un șir de răspunsuri la întrebările pe care le ridică dezvoltarea durabilă, atât în termeni internaționali, cât și în termeni locali. Nu este vorba să definim

Profesorul Jean-Claude BOLAY și dr. Gabriela TEJADA. Chișinău, 5 mai 2010

doar dezvoltarea pentru Elveția sau pentru Moldova, ci și dezvoltarea la scară globală și locul migrației în cadrul acestei dezvoltări. Pe de altă parte, trebuie să înțelegem ce anume ne dorim la nivel de politici, ce politici ar trebui să elaborăm ținând cont de aceste aspecte, care să fie în stare să le controleze și să le valorifice, astfel încât realizarea profesională sau personală, această satisfacție individuală să rezulte într-un beneficiu colectiv.

Dr. Gabriela Tejada:

–Aș vrea să reconfirm ideea colegului meu că mobilitatea, cauzată de un complex întreg de factori, oricum este logică. Prin urmare, nu poate și nu trebuie să fie oprită. Cred că trebuie să ținem cont de faptul că acesta este un fenomen complex multiaspectual și este foarte important ca la elaborarea politicilor la nivel global actorii implicați, care au puterea de decizie, să perceapă migrația ca pe un aspect cheie, o problemă ce trebuie să fie deliberată la diferite foruri internaționale. În ultima perioadă, tot mai mult se vorbește despre un parteneriat în bază de migrație și acest concept este dezbătut la un șir de foruri, printre care cele ce au avut loc la Atena, Bruxelles, iar în noiembrie se preconizează o întâlnire similară în Mexic. Este important a înțelege că se dorește un efort comun, o cooptare a tuturor țărilor din care pleacă și în care sosesc migranții și trebuie să se țină cont de individ, de beneficiul pentru persoana care alege să plece în altă parte.

–Dvs. ați contribuit la crearea diasporilor științifice din diferite țări. Vorbiți, vă rog, despre experiența dvs. personală – în care țări ați lucrat și ce ați reușit să realizați.

Dr. Gabriela Tejada:

–Aș vrea să vă vorbesc despre o nouă abordare a situației din țările de destinație. Este vorba despre experiența pe care am obținut-o din colaborarea cu Oficiul forței de muncă din Geneva, Elveția, în vederea culegerii anumitor date, informații despre migranții dintr-un șir de țări, printre care și India. Am vrut să cercetăm în detalii condițiile lor de viață, realizările profesionale și să identificăm legăturile transnaționale stabilite cu țara de origine. Am dorit să studiem și fenomenul pe care l-am numit *brain gain*, ceea ce literalmente se traduce *câștig, obținere, profit de creier*, adică transferul de competențe, de cunoștințe, de anumite beneficii către țara de origine. Analiza s-a făcut în baza datelor a trei țări, inclusiv India, comparându-se diferite contexte și date despre migranți care vin din trei state diferite. Și, bineînțeles, acum am vrea ca

acest proiect să-și găsească continuitatea printr-un alt proiect ce va fi completat cu experiența rezultată în cadrul unor astfel de transferuri și din beneficiul pe care l-a avut țara de origine, în cazul dat India. Cred eu că o idee asemănătoare se va reflecta și în proiectele inițiate pentru Moldova. Pe de altă parte, aș vrea să atrag atenția asupra faptului că diasporile pe care le-am asistat sunt active și cointeresate să-și ajute conaționalii. Dar, nefiind instituționalizate, ele nu pot să ajute foarte mult. De aceea este necesară implicarea unor actori la nivel înalt. Aceștia ar putea să instituționalizeze eforturile și să le direcționeze pe niște arii concrete. Astfel vocea diasporii va fi auzită mai bine și efortul va fi unul mult mai productiv.

Prof. Jean-Claude Bolay:

–În acest sens, exemplul Institutului Federal de Tehnologie din Lausanne este unul relevant, circuitul savanților fiind un proces ce aduce beneficii ambelor părți, atât țării din care se pleacă, cât și țării de destinație. Voi menționa că în sec. al XIX-lea Elveția era o țară preponderent rurală și la nivel european era considerată săracă. Mulți oameni au emigrat în căutarea unei vieți mai bune. La o analiză retrospectivă, putem afirma că în acea perioadă 1 milion de persoane au plecat din Elveția. Au fost nevoiți să emigreze ca să supraviețuiască.

După cel de-al Doilea Război Mondial, Elveția a înregistrat o dezvoltare explozivă, ceea ce a indus o acută nevoie de forță de muncă. Pe parcurs, am reușit să atragem această forță de muncă din rândul persoanelor din alte țări. Astfel încât, dintr-un total de populație de 7 milioane, la moment Elveția înregistrează 25 % de persoane venite din afară, ceea ce înseamnă că fiecare al patrulea cetățean elvețian este unul migrant. O paralelă în acest sens putem face cu mediul academic elvețian. Institutul Federal de Tehnologie din Lausanne este extrem de bine cotate în plan internațional sub aspectul cercetării. Dar din moment ce-și dorește să se dezvolte în continuare, institutul este interesat să coopteze cercetători din întreaga lume. Astfel, în urma „scanării” pieței științifice, sunt racolate persoane cu expertiza necesară fără a se ține cont de naționalitatea sau originea acestora. În consecință, la moment 70 la sută din profesorii implicați în cercetare și predare în institutul nostru sunt din afara Elveției. Mai mult decât atât: 65 la sută din doctoranzii noștri sunt și ei din afara țării. Toți ei contribuie la creșterea Institutului federal de studii tehnice din Lausanne, beneficiind, la rândul lor, de imaginea bună a Institutului. Adică acest obiectiv major – performanțele Institutului recunoscute de

către comunitatea academică internațională – nu ar fi fost atins decât prin eforturi comune.

Aș vrea să atenționez încă asupra unui aspect – noi nu dorim ca acești cercetători care se formează la noi să staționeze pentru totdeauna, să rămână la noi și să nu mai plece. Dimpotrivă, noi facilităm și chiar impunem plecarea acestora, mai ales a doctoranzilor, din moment ce-și iau doctoratul, pentru că plecând în alte centre de cercetare europene și nu numai europene, ei au posibilitate să facă un schimb de idei, de experiență, să se socializeze, să stabilească relații în vederea depunerii unor propuneri de proiecte comune. Astfel încât un doctorand care și-a luat doctoratul la noi la institut este obligat practic să plece pentru cel puțin 2 ani la un alt centru de cercetare ca după aceea să se întoarcă dacă, bineînțeles, își dorește acest lucru.

În al doilea rând, trebuie să percepem totul dintr-un punct de vedere mai complex, nu doar individual. Se are în vedere că, dat fiind posibilitățile tehnice pe care ni le permite astăzi actuala dezvoltare științifică și tehnică, comunicarea între savanți se poate produce foarte simplu: trebuie să atragem elitele diasporelor științifice, să identificăm și să elaborăm niște mecanisme foarte eficiente pentru a-i aduce pe cercetătorii care și-au făcut un renume în afară, a-i readuce în țară și ei să fie siguri de faptul că în țară, în cazul dat Moldova, ei își vor găsi un înalt nivel de cercetare și condițiile necesare ca să-și continue drumul lor profesional exact în același context pe care l-au avut în laboratoarele din care au plecat, fie ca acestea se află în Elveția sau în SUA, astfel ca să nu fie o foarte mare diferență între condițiile lor acolo și condițiile lor aici. Prin urmare, trebuie să le creăm aceste condiții și să elaborăm mecanisme pentru a-i aduce în țară.

–Povestiți-ne, vă rog, despre Columbia, aveți o experiență unică pe care n-ați pomenit-o.

Prof. Jean-Claude Bolay:

–Ideea primului proiect era axată pe cercetarea și ponderea unei diaspore, ne-a venit cu 3-4 ani în urmă, din observarea a ceea ce s-a întâmplat cu diaspora Columbiană destul de prezentă la Institutul Federal de Tehnologii din Lausanne. La un moment dat, un anumit număr de studenți columbieni au fost invitați în Elveția, dintre care unii la finalizarea studiilor au decis să rămână în Elveția, iar alții s-au întors în Columbia. Între timp, cei rămași în Elveția au reușit să stabilească un parteneriat fructuos cu universitățile din Columbia. Aceștia din urmă erau informați despre posibilitățile oferite de Institutul Federal de Tehnologii astfel încât promovarea

aceasta a rezultat în atragerea mai multor doctoranzi la centrele noastre de cercetare. În așa mod, membrii diasporei au devenit adevărați „ambasadori științifici”.

Importanța unei asemenea colaborări a fost pe deplin apreciată de către guvernul columbian. Astfel, în anii '90 reprezentanții guvernului au alocat importante resurse financiare pentru susținerea rețelei științifice de cercetători columbieni. În consecință, o parte dintre persoanele care au beneficiat de acest schimb au rămas în Elveția, alăturându-se Asociației cercetătorilor columbieni din Elveția. Cei care au ales să se întoarcă în Columbia au devenit persoane notorii în lumea academică de acolo. Prin urmare, valorificarea acestor legături s-a realizat atât la nivel de individ, cât și la nivel de comunitate. Ceea ce am făcut noi, a fost să cercetăm din punct de vedere științific și într-un mod complex și minuțios această evoluție și beneficiile ei. Mai mult decât atât, în timp, am realizat o cercetare comparativă între diaspora columbiană, indiană și cea din Africa de Sud și cooperarea acestora cu mediile academice din țările de origine.

–Primele impresii și concluzii despre fenomenul exodului creierilor din Republica Moldova?

Prof. Jean-Claude Bolay:

–În privința exodului creierilor din Moldova cred că este un fenomen care trebuie să ne îngrijoreze. Republica Moldova este un stat ce și-a recăpătat independența relativ recent. Imediat după aceasta s-a confruntat cu o serie de probleme, de ordin economic în primul rând. Astfel încât o lipsă de resurse și de investiții în știință au dus la deteriorarea infrastructurii care exista la acea vreme. Totuși, analizând situația din ultimii 5-6 ani, am observat că din 2004 încoace investițiile sistematice în cercetare și dezvoltare au crescut, ceea ce dovedește că situația este direcționată constructiv pe un vector corect de dezvoltare. Și ceea ce se vrea acum, este de a aduce cercetătorii din diaspora științifică a Moldovei din afară, chiar dacă nu e vorba de aducerea lor fizică aici. Contactele virtuale ce se stabilesc constituie un aspect foarte pozitiv care se va solda cu niște rezultate, cred eu, fructuoase.

Dar, folosirea potențialului diasporelor și aducerea expertizei încoace este un aspect al problemei. Alt aspect ține de problema, unde vor fi ei aduși. Pentru că, în lipsa unei infrastructuri și în lipsa formării unei mase critice în plan local aici în Moldova, această expertiză, negăsindu-și un tărâm pe care să fie plantată, va fi inutilă sau va avea un efect

minor de dezvoltare. De aceea, e salutar faptul că se lucrează foarte insistent la crearea unei infrastructuri în sistemul academic moldovenesc și deja în această infrastructură se vrea valorificarea experienței și, dacă este posibil, invitarea pe o anumită perioadă a experților din diaspora științifică moldovenești.

–Ce recomandări aveți la acest moment pentru comunitatea științifică, pentru diaspora și pentru guvernul Republicii Moldova spre a transforma exodul creierilor dintr-o pierdere într-un beneficiu?

Dr. Gabriela Tejada:

–Pentru început, aș avea niște sugestii pentru Guvern. În primul rând, din ceea ce am văzut săptămâna curentă aici am sesizat o conștientizare a acestor probleme de către Guvern care își dă bine seama că dezvoltarea instituțiilor academice și investițiile în știință sunt cruciale pentru Republica Moldova, dovadă fiind suportul financiar acordat. Nu pot decât să sugerez asigurarea unei continuități în acest sens.

Dat fiind faptul, că viitorul Republicii Moldova, o țară mică la fel ca și Elveția, este condiționat de valorificarea capitalului uman, crearea condițiilor de dezvoltare și de creștere a acestui capital trebuie să devină unul din obiectivele majore ale statului. În ce privește sfaturile mele pentru cercetătorii din Moldova, în special pentru cercetătorii tineri de care am rămas impresionat, am înțeles, din dialogurile pe care le-am avut cu o parte din ei, că doresc să-și dezvolte capacitățile profesionale și să urmeze cursuri de master și de doctorat. Trebuie să se țină cont că acești tineri urmează să găsească niște condiții în care ar putea să se realizeze profesional.

Trebuie să existe, bineînțeles, un dialog între generații astfel încât cercetătorii cu experiență să-și transmită experiența cercetătorilor tineri care sunt de fapt viitorul acestei țări și a lumii academice în particular. Dar ca să crească și să atingă un înalt nivel de performanță, ei trebuie să plece la diferite centre din afară, nu neapărat doar din Europa și, în mod normal, să se întoarcă în niște laboratoare care ar fi la fel de bune sau care ar corespunde rigorilor laboratoarelor de talie internațională, sau centre de cercetare unde cercetările se fac la un nivel înalt. Astfel că, oferindu-li-se condiții, s-ar realiza un transfer al experienței pe care ei ar acumula-o în afară și acesta bineînțeles că ar da un puternic efect de dezvoltare. În ceea ce privește diaspora științifică, vizavi de atitudinile personale, poate chiar sentimentale, pe care reprezentanții lor le

pot avea față de țara sa de origine, ei ar trebui să perceapă Moldova ca pe un loc în care ei își pot iniția parteneriate profesionale, adică ar putea avea un dialog de la egal la egal cu cercetătorii rămași în țară. Ei sunt foarte deschiși pentru colaborare și ceea ce ține de noi, este un proiect particular, este de a găsi, poate nu imediat dar destul de ușor, un mecanism de transfer sau un mecanism care ar facilita acest dialog și ar intensifica această colaborare.

– Cu ce sperați să se finalizeze peste 3 ani acest proiect „moldovenesc” și ce doriți de fapt să se întâmple?

Dr. Gabriela Tejada:

–Mai există un actor crucial în această structură sau colaborare, pe care l-aș identifica ca sectorul privat. Pe parcursul vizitei noastre la AȘM, am putut să mergem la Parcul științifico-tehnologic și la Agenția de transfer tehnologic și de inovare și ne-ar bucura să vedem cum rezultatele obținute de aceste laboratoare sunt transferate în sectorul businessului, astfel încât aceste rezultate științifice practice să-și găsească aplicare imediată. În ceea ce privește diaspora științifică, și mai ales unii reprezentanți de vază ai acesteia care dețin poziții strategice, s-ar putea iniția un dialog mai intens între ei și sectorul privat, ce s-ar solda cu niște proiecte axate pe rezolvarea unor astfel de probleme cum ar fi calitatea apei, implicarea în niște acțiuni concrete sau într-un transfer de rezultate științifice aplicate în combaterea unor probleme de importanță majoră pentru Moldova.

Unul din principalele rezultate ale acestui proiect, va fi argumentul empiric, cercetările care se vor face în baza unor date foarte concrete și analiza și valorificarea acestor date atât pentru țara de destinație, cât și pentru țara de origine. Astfel, în consecință va fi elaborat un anumit scenariu, un mecanism specific care ar facilita schimbul de cercetători din diaspora și universitățile din Republica Moldova, ar servi drept un argument forte pentru atragerea de investiții în acest scop. Vor fi aduse niște dovezi științifice concrete că dezvoltarea între diaspora științifică și țara gazdă este un parteneriat de perspectivă care poate aduce multe beneficii mai ales în contextul actual în care direcțiile strategice elaborate de AȘM se înscriu în acești parametri.

Prof. Jean-Claude Bolay:

–Sub aspect practic se dorește implementarea în viitor a unui mecanism bazat pe argumentele științifice elaborate în cadrul proiectului și mediatizate pe larg. Aceste argumente vor permite

universităților să-și spună foarte clar poziția față de persoanele din guvern care elaborează politicile naționale și prin aceste argumente să le demonstrăm că facilitarea mobilității este ceea de ce Moldova are nevoie. Pentru că în momentul în care se va crea un parteneriat internațional, de exemplu între universitățile SUA și Republica Moldova, și acest parteneriat va fi susținut în primul rând financiar de către autorități, doritori de a face schimb cu Republica Moldova pe probleme de cercetare comună vor fi mai mulți. Țin să menționez că un astfel de mecanism va fi viabil doar dacă va beneficia de o finanțare adecvată, fapt care va duce la crearea de parteneriate internaționale generatoare de noi idei.

Mai mult decât atât, spațiul academic moldovenesc va deveni mai tranșant, cu numeroase parteneriate universitare moldo-europene și, în consecință, cu un potențial mai mare de atracție a fondurilor internaționale. Toate acestea vor duce la transformarea Republicii Moldova într-un punct de atracție atât pentru persoane originare din Moldova, cât și pentru persoanele care nu sunt originare din Moldova dar dorind să-și îmbogățească experiența sau să cerceteze o problemă de interes comun ar veni încoace. Iată de ce revenim iarăși la problema finanțării ceea ce înseamnă crearea unor condiții propice dezvoltării profesionale. Și înseși rezultatele

proiectului nu pot să ducă la această dezvoltare, dar rezultatele științifice, datele concrete ale proiectului vor servi drept argumente pentru persoanele implicate în politici.

–Dacă ar fi să dați niște detalii la portretul unui reprezentant al diasporei științifice, care ar fi ele?

Dr. Gabriela Tejada:

–Ar fi foarte dificil, desigur, să facem un prototip al migrantului, dat fiind faptul că ei vin din culturi atât de diferite. Totuși, ar fi câteva trăsături ce se regăsesc la majoritatea – o mare dorință de creștere profesională, de a se afirma în țara în care a venit, de a-și valorifica toate șansele posibile, un entuziasm nestăvilat, motivație foarte puternică, dar și dorința de a-și ajuta țara de origine și de a deveni un caz de succes pentru ea. Dacă e să vorbim de reprezentanții mediului academic, ei manifestă o deschidere deosebită pentru colaborarea cu universitățile din țara de origine, mai ales că aceasta este o bună cale de a-și etala rezultatele profesionale. Aceasta, împreună cu sentimentul de nostalgie comun pentru majoritatea migrantilor, contribuie la stabilirea dialogului între membrii diasporei și țara lor de origine.

A intervievat Viorica CUCERANU

Aplică zoomorfă, aur, sec. V a. Chr., Cioburciu, Ștefan Vodă